

věrohodnosti a významu. Osobní svědectví zúčastněných, pokud jsou použity, popisují samozřejmě vždy z vlastního zorného úhlu a jsou vždy zabarveny vlastním hodnocením událostí a osob. Proto mají obě knihy v popisovaných skupinách vedle příznivců i odpůrce, Fialova a Hanušova kniha např. v osobě biskupa Krátkého a jeho přátel, Liškův spis např. v pražské obci mlčící církve. Je nesnadné doložit, kdo je blíže pravdě tam, kde se knihy liší (např. v detailech posloupnosti biskupských svěcení). Rozdílný je ale hlavně celkový pohled. Fialu a Hanuše zajímá především náboženský a kulturní přínos Felixe Davídka a jeho okruhu. Hledají inspiraci pro církve současnosti, aniž by zastírali lidské nedokonalosti aktérů skryté církve. Liška sleduje především otázku platnosti a dovolenosti biskupských svěcení. Lze říci, že nepřiznaně vyjadřuje současné stanovisko České biskupské konference, zejména kardinála Vlka, kdežto Hanuš a Fiala si zachovávají badatelskou a osobní nezávislost.

Je možné, že recenzovaní autoři nebo další odborníci budou pokračovat v bádání. Pokud zjistí něco nového, doplní to dosud prozkoumanou látku. Horší by to bylo s postojí a hodnoceními. Zklamání neoceňených nebo nedotázaných bude trvat. Je to matérie příliš živá na to, aby se dala pojednat opravdu nezaujatě. Zdá se, že nová hodnocení by už jen rozměňovala to, co vyslovily dosavadní texty. Odpověď na otázku, poučilo se katolická církev z tvořivosti a odvahy, pracovitosti a nenápadnosti někdejších (i současných) protagonistů církevního podzemí, nebo se uzamkne v lidsky neřešitelných byrokratických otázkách kolem biskupských a kněžských svěcení, se vymyká religionistickým možnostem.

IVAN O. ŠTAMPACH

David M. Knipe, Hinduismus (Experimenty s posvátnem),

Praha: Prostor 1997, 232 s.

Do rukou širší čtenářské obce se – po dnes již klasické knize *Bozi, bráhmáni, lidé. Čtyři tisíciletí hinduismu*, redigované Dušanem

Zbavitelem (Praha 1964), a dvou pracích Karla Wernera - *Náboženství jižní a východní Asie* (Brno 1995) a *Malá encyklopedie hinduismu* (Brno 1996) – dostává další titul, který se pokouší přístupnou formou přinést vlastní výklad toho, co pod pojmem hinduismus lze nalézt. Knipe neusiloval o komplexní zachycení fenoménu hinduismu, to považoval za úkol přesahující síly jednotlivce, a tak podtitul jeho knihy, obsahující slovo *experimenty*, vyjadřuje nejen myšlenku, že hinduismus jsou experimenty s posvátnem, ale že i Knipův přístup je takovým experimentem v oblasti zachycení náboženského komplexu jevů. Knipe přichází s popisem subjektivně-poetickým, avšak jeho subjektivismus je prost hodnocení; subjektivní je ve volbě toho, co bude ukázáno, poetický ve způsobu, jakým je to sdělováno.

Jak ostatně Knipe definuje předmět svého zkoumání - hinduismus a jeho vyznavače, hinduistu? Za hinduistu Knipe považuje toho, kdo „bude věřit v karmu a *sansáru*, uctívat jistě posvátné texty a určitá božstva (aniž by přítom jeden text nebo božstvo považoval za hlavní) a uznávat povinnost uspokojit své předky zplazením potomka a více či méně pravidelnými oběťmi a modlitbami; dále se bude řadit na určité místo ve společenské struktuře tříd a kast, kterou by uznala většina hinduistů, prostřednictvím půstů a slibů bude hájit jistý postup nebo směřování v životních cílech a snahách vedoucích ke konečnému vykoupení (i když pro mnohé hinduisty je ideál *móksi* jen tušeným cílem na vzdáleném konci řady nevyhnutelných znovuzrození“ (s. 23) Tuto definici lze přijmout s tím, že hinduismus je náboženství, které vyznává hinduista ve smyslu výše jmenovaném. Tato definice nám umožňuje pokládat za hinduistu Balijce s jeho sociální strukturou obdobnou indické, ne však západního příslušníka z indické tradice vyšších nových religiozit, neboť těm chybí právě ono společenské zařazení jak diachronní (do řetězce předků) tak synchronní (do kastovní struktury). Neboť hinduismus je především spjat se společenskou strukturou.

Po formální stránce řadí autor šest kapitol svého textu do tří uzavřených částí. V první z nich vymezuje pole svého zájmu jak ve smyslu geografickém (od Himaláje k Cejlo-

nu, od Sindhu ke Ganze), tak jazykovém (od sanskrtu k novohindickým jazykům a angličtině). Překvapivě chybí stručné politické dějiny prostoru, důvod pro jejich vynechání však vyčteme níže. Důležitější zde jsou Knipovy pokusy o definování hinduismu.

Další dvě kapitoly tvoří uzavřený diachronní cyklus „Hinduismus a dějiny“. První z nich je uvedena podtitulkem „Prehistorie a doba védská“. Ta zahrnuje vnitřní periodizaci dějin hinduismu, což je spojeno s otázkou vztahu dějinnosti a hinduismu a nepřímou osvětluje neexistenci historického výkladu dějin Indie v první kapitole. Pokračuje se otázkou vztahu harappské kultury a hinduismu, aby se od této dosud málo prozkoumané otázky (známé hledané souvislosti mezi sedící mužskou postavou z pečidel a Šivou, nahými ženami s dravci a hinduistickými bohyněmi atd.) přešlo na mnohem lépe probádané pole kultury védské s jejími rituály a vnímáním světa, tak úzce spjatého s obětí a řádem. Knipe kupodivu výslovně nezmiňuje Dumézilovu teorii tří vrstev indoevropské struktury světa a Bohů zvláště, ač jinak s pojmem tří, respektive tří a jednoho běžně pracuje. Rituální obětnické vnímání světa je východiskem upanišadového hnutí, jehož meditace jsou jednoznačně rituály, prováděnými duchovními cviky v jednotném chrámu-světě-lidském těle.

Třetí kapitola (druhá část diachronního cyklu) „Od eposů k novověku“ popisuje klasičtější středověkou kulturu (jak árijského severu, tak i drávidského Dakšinu) jako pozadí k poselství velkých eposů *Rámajány* a *Mahábháraty*. Autor tu položí důraz na vznik višnuismu a šivaismu a na rozvoj hnutí bhaktismu. Rovněž se věnuje Šankarově filozofii, advaitové védantě a postavě bhaktického Rámánudži. Tuto část uzavírá rozbohem vlivu nastupujícího islámu, od něž odvozuje východiska moderních náboženských směrů a hnutí.

Čtvrtá kapitola „Rozměry hinduistického světa“ je již synchronní a Knipe se zde pokouší postihnout projevy hinduismu: božstva, mýty, spisy, nauky, obřady, sekty, osobnosti, symboly. I řazení tohoto výkladu je subjektivní, kapitola je členěna na podkapitoly „Naslouchání vesmíru“ (obřady a rituály), „Mytologisaace vesmíru“ (Bohové, Bohyně, démoni, planety a zbytek vesmíru),

„Třídění vesmíru“ (klasifikace jsoucna, tři guny), „Recyklace vesmíru“ (dharma a jogy), „Pohlčení vesmíru“ (míněno člověkem).

Pátá kapitola „Dynamika hinduismu“ je neméně (ba více!) v popisu subjektivní. Pojednává o životní cestě hinduisty (zajímavé je srovnání s knihou H. Preinhaelterové *Hinduistou od zrození do zrození*, Praha 1997), líčí průběh náboženské pouti prostě venkovské ženy a osud jednoho hinduisty dnešních časů. Tyto řádky jsou snad až příliš kaleidoskopické, přesto však zajímavé a poučné. V šesté kapitole nazvané „Hinduismus dneška“ se Knipe dotýká tíživých problémů dnešního hinduismu, jako je zvyk satí, kult sádhů a moderních pouť a jejich duchovní prožití dnešním člověkem.

Poeticky laděný epilog svým způsobem shrnuje Knipovy pocity nedostatečného uchopení dané látky. Ne zcela právem, neboť autorův subjektivní přístup je svou programově přiznanou otevřeností regulérním pokusem o popis něčeho tak složitého, jako je hinduismus. Je ovšem otázkou, zda je možné postupovat tímto způsobem i v jiných případech, zda subjektivní metoda má širší využití.

Důležitou a praktickou součástí knihy je rejstřík a slovníček použitých pojmů, kterému lze jen vytknout jen to, že vedle pojmů v počestněné verzi není zde uvedeno i původní (většinou sanskrtské) znění v standardním indologickém přepisu. Přesto je nutné vidět, že český čtenář, ať už začátečník, či již hlouběji zasvěcený, najde v Knipově *Hinduismu* poučení i inspiraci k dalšímu studiu. Proto je škoda, že v seznamu doporučené literatury chybí odkazy na některé zásadní zahraniční práce.

Z anglického originálu *Hinduism (Experiment in the Sacred)*, vydaného nakladatelstvím Harper-SanFrancisco v roce 1993, přeložila Kateřina Hronová, předmlouvou k českému vydání opatřil Dušan Zbavitel. Vyšlo v knižní řadě Náboženské tradice světa.

ONDŘEJ ŠEFCÍK